

Utredning rörande arkivarbetarna

Av förste byråsekreterare *Bruno Utbult*, Stockholm

Arbetsmarknadsstyrelsen tillsatte i oktober 1960 en utredning (med länsarbetsdirektören Arvid Odlöw som ordförande och med representanter från arbetsmarknadens organisationer) för att få någon rättsida på arkivarbetsfrågan, vilken uppmärksammats genom flera artiklar i pressen. Arkivarbete var från början avsett att utgöra en hjälpform vid arbetslöshet hos kontorsanställda och liknande, vilka inte lämpligen kunde sysselsättas i vanligt beredskapsarbete av manuell typ. Utvecklingen har emellertid gått därhän — och den pekade redan tidigt där emot — att arkivarbete i huvudsak blivit en möjlighet att placera folk i skyddat arbete av icke-manuell typ. De fick ta itu med sådana arbetsuppgifter, som på grund av att de bedömts som mindre angelägna fått ligga nere lång tid. I första hand gällde detta uppordnandet av arkiv, därav namnet. Så småningom har arkivarbetare emellertid satts att utföra en mängd olika arbeten, och bestämmelsen, att det endast skulle få förekomma arbetsuppgifter av tillfällig art har helt åsidosatts. Man har talat om missbruk av den arbetskraft, som arkivarbetarna utgör genom att utnyttja dem i arbeten av fortlöpande karaktär, vilka är nödvändiga att utföra och borde skötas av ordinarie arbetskraft, och man har anmärkt på, att i första hand staten skaffat sig billig arbetskraft.

Lönerna har fastställts med hänsyn till att de skulle utgöra tillfällig hjälp och att vederbörande skulle animeras att söka bättre betalt arbete i öppna marknaden, och de har inte varit tillräckliga att existera drägligt på under längre tid. I juli 1960 genomfördes en differentiering av lönerna i tre grupper, tidigare hade samma lön utgått oberoende av arbetets art; den som sysslade med dammsugning i arkiven hade lika hög lön som den ofta högt kvalificerade kollegan, sysselsatt med forskningsbetonat arbete. (S. k. forskarstipendier infördes i slutet av 1940-talet för hu-

vudsakligen akademiskt bildade flyktingar, vilka kunde utföra kvalificerat vetenskapligt arbete. Dessa stipendier håller sedan 1951 på att successivt avvecklas.) I dagens läge är arkivarbetslönerna på högsta dyrort 620, 775 och 935 kr/mån. Till lönegrupp 1, den lägsta, hör 2 % av samtliga arkivarbetare, 79 % tillhör grupp 2 och 19 % grupp 3.

Den kommitté, som haft ca 7 månader på sig att utreda arkivarbetsfrågan, har i sitt förslag utgått från att arkivarbetet i huvudsak är en form av skyddad sysselsättning för äldre som inte har möjligheter att konkurrera om arbetstillfällena på öppna arbetsmarknaden. För att få underlag för sina bedömningar, har kommittén bl. a. låtit utföra en enkätundersökning och sänt ut frågeformulär till såväl arbetsgivarna vid arkivarbetsplatserna som till arkivarbetarna själva. Härvid har det visat sig, att arkivarbetarna bedömer sin arbetsförmåga mer negativt än arbetsgivarna: på frågan huruvida den anställda arkivarbetaren har något handikapp, som påverkar hans arbetsförmåga, har 76 % av arbetsgivarna svarat nej medan arkivarbetarna till 41 % ansett sig på grund av någon fysisk eller psykisk krämpa inte kunna återgå till arbete i öppna marknaden. Vid ytterligare penetrering av arbetsgivarnas uppfattning har det dock framkommit, att de mätt arbetsförmågan med speciell arkivarbetsmåttstock. Arbetsförmedlingen har betr. 44 av 1.171 fall framhållit, att de borde ha möjligheter till anställning i öppna marknaden.

Undersökningen omfattar 1.599 personer (s. k. musikerhjälppta ingår även i undersökningsmaterialet), och svarsprocenten var 96. Medianåldern på de undersökta var något över 58 år och åldern varierade mellan 20 år och över 70. Nära 75 % var över 50 år. I åldersgrupperna under 40 år fanns i huvudsak sådana — ett fåtal — som placerats i arkivarbete som

en form av arbetsträning. Det finns en passus i gällande formulär beträffande sysselsättning i arkivarbete, som utsäger, att arkivarbete kan utnyttjas som "arbetsterapi", och arbetsvården har på sina håll haft god hjälp av arkivarbete när det gällt att pröva och träna folk i icke-manuella arbetsuppgifter. Man har också kunnat placera utlänningar i arkivarbete under tiden de lärt sig svenska språket. I undersökningsgruppen utgjordes 38 % av arkivarbetarna av i utlandet födda medan 15 % var utlänningar. Något över en tredjedel av arkivarbetarna var kvinnor.

Det påtvingna deltidsarbetet, dvs. det som föranletts av inkomst vid sidan av arkivarbetet eller av sammanboende familjemedlems inkomst, har vållat mycken irritation för de friska och arbetsvilliga. Det är inte bara det faktum, att den minskade förtjänsten varit kännbar, som vållat missnöjet, många har också lidit av en påtvingen sysslolöshet. Undersökningen visade, att 231 av de 1.531, från vilka uppgifter erhållits, hade deltidstjänst. Procentuellt fördelade orsakerna till inskränkningen av arbetstiden sig enligt nedanstående:

Pension 38 %

Annan inkomst 9 %

Makes inkomst 13 %

Nedsatt hälsa 32 %

Andra skäl 8 %

Av männen hade 23 % och av kvinnorna 32 % deltidsarbete.

Som synes omfattar gruppen nedsatt hälsa och övriga skäl (t. ex. sociala — ansvar för uppfostran av barn under 16 år hade 156 personer) det största antalet. Pensionärerna är nästan lika många som dessa två kategorier tillhopa, och de har i regel inte något emot en reducerad arbetstid. Men många kommer säkerligen att ta kommitténs förslag om avskaffande av möjligheterna för folkpensionärer att få fortsatt sysselsättning i arkivarbete mycket hårt. De utgör f. n. ett hundratal, och omkring hälften av dem är placerade i högsta arkivarbetslönegruppen medan motsvarande siffra för hela materialet ligger vid 19 %.

Arkivarbetet har som nämnts blivit en stadigvarande sysselsättning för många. Två tredjedelar

av de undersökta hade haft arkivarbete mer än 1½ år — en vanlig aspiranttid i statliga sammanhang — och 40 % hade överskridit 3-årsstrecket, vilket för statligt anställda extra tjänstemän innebär, att de kommer i åtnjutande av fulla sociala förmåner. Det finns arkivarbetare, som har 15 års tjänst i arkivarbete och mer bakom sig (36 stycken), och 332 (över 20 %) skulle ha haft andra ålderstillägget, om de varit statligt anställda: detta utgår som bekant efter 6 års tjänst. Som synes har undersökningen befast intrycket, att arkivarbetarna numera kan betecknas som en fast kår, och de har organiserat sig och framfört sina krav på ett sätt, som tydligt visar, att de ingalunda är benägna att betrakta sig som ödmjuka mottagare av samhällets hjälp utan fastmer som viktiga kuggar i samhällsmaskineriet. Undersökningen visar, att 83 % av arkivarbetarna sysselsätts med fortlöpande arbetsuppgifter, och därvid är att märka, att musikerhjälpen, som så gott som uteslutande är säsongbetonad, ingår i materialet. Musikerhjälpen föreslås av utredningen försvinna och ingå i det nya lönesystemet.

Beträffande såväl utbildningsnivå som föregående yrkesutövning utgör arkivarbetarna en heterogen grupp, vilket följande tabeller visar.

Skolutbildning	Födda		Samtliga	Därav lönegr 3
	i Sverige	utomlands		
Folkskola	371	51	422	33
Realskola eller flickskola utan examen ..	203	56	259	28
Realexamen eller normalskolekompetens ..	106	58	164	28
Gymnasium utan examen	45	31	76	22
Studentexamen	136	312	448	153
Uppgift saknas	90	71	161	24
Samtliga	951	579	1.530	288

Över hälften av de utomlands födda hade lagt studentexamen och 29 % av samtliga. Var sjunde av de svenskfödda hade denna examen. Även beträffande yrkesutbildning låg de utomlands födda högre än de, som var födda i Sve-

rige. Detta avspeglar sig även i den procentuella fördelningen av arkivarbetare, som placerats i lönegrupp 3; av de utomlands födda hade 30 % den högsta lönen medan motsvarande tal för i Sverige födda var 12 %.

Yrkesutbildning	Födda		Samtliga	Därav lönegr 3
	i Sverige	utomlands		
Handelsskola	252	66	318	38
Handelsgymnasium . .	24	35	59	17
Handelshögskola . . .	10	11	21	11
Tekn. institut/skola . .	59	15	74	11
Högre tekn. läroverk . .	8	4	12	3
Teknisk högskola . . .	11	12	23	9
Universitetsexamen . .	61	142	203	81
Övriga	529	291	820	118
Samtliga	954	576	1.530	288

Beträffande yrkestillhörighet före arkivarbetet framkom, att omkring hälften av de i denna del ingående 864 svenskfödda arkivarbetarna hade haft arbete inom kontors- och försäljningsbranschen. 123 hade haft egen verksamhet, 34 kunde hänföras till gruppen arbetsledare och 96 hade tidigare haft manuellt yrke. Övriga grupper var servicearbete (29), konstnärligt arbete (75), pedagogiskt arbete (14) och övrigt yrkesarbete (19). 21 hade inte tidigare haft förvärvsarbete och från 26 saknas uppgift.

Vid vetenskapliga institutioner, museer och statliga verk sysselsattes omkring 60 % av arkivarbetarna medan endast 8 % återfanns vid arkiv. Men därvid är att märka, att av de 28 procenten, som sysselsattes i kommunalt arbete, vid bibliotek, sjukhus, organisationer (som t. ex. Röda Korset) och skolor en del sysslade med arkiveringsarbete. Försök att gruppera arbetsuppgifterna visade, att 263 av samtliga hade arkiveringsarbete (ca 17 %) medan 857 (56 %) sysslade med skrivbiträdesbetonat arbete. Övriga grupper — som naturligtvis i viss mån är konstlade, då en och samma arkivarbetare kunde ha skiftande arbetsuppgifter — var expeditjonsbetonat arbete (72 stycken), kvalificerat biblioteksarbete (12), arbete som kräver handlag (96), översättningsarbete (42), vetenskapligt ar-

bete (34), laboratoriearbete (47) och musikaliskt arbete (51). Till gruppen övrigt arbete fördes 56.

Av arkivarbetarna hade 22 % framfört önskemål om att genomgå fortbildnings- eller omskolningskurs. Det framgick emellertid, att de i regel avsåg sådan utbildning, som gjorde dem skickligare i sitt arkivarbete; blott ett fåtal uttryckte direkt önskan om att få arbete i öppna arbetsmarknaden. Så gott som samtliga ansåg förstås, att de hade alldeles för låg lön, oavsett om arbetsuppgifterna var kvalificerade eller inte. Och det är i första hand lönesystemet, som utredningen ägnat sin uppmärksamhet.

Ett nytt system föreslås, vilket beträffande löneklasser ansluter sig till den statliga löneplanen A. På grund av att den första lediga bokstaven i alfabetet i lönesammanhang är F, har man betecknat det nya systemet med denna bokstav. På så sätt kan man också lämna begreppet "arkivarbetare" åt historien och införa F-tjänstemän i stället.

Inom F-löneplanen ryms Fr- och Fg-tjänster, vilka skiljer sig dels genom anställningsformerna och dels genom kvalifikationskraven. Fg-tjänst skall vara likvärdig med Ag-tjänst (extratjänst) enligt det statliga lönesystemet och ingå i resp. verks (arbetsplats) personalstat. Därmed erhålles fulla sociala förmåner som statstjänsteman efter 3 års tjänst, och Fg-tjänsten kan ingå som medlem i personalorganisation. Fg-tjänster avser högt kvalificerade arbetsuppgifter och omfattar löneklasserna 7—19 (1.037—1.927 kr/mån i högsta dyrort) enligt kommitténs förslag. Placeringen i de olika löneklasserna avpassas efter vederbörandes utbildningsnivå och tidigare erfarenheter samt förstås efter arbetsuppgifternas art. Tjänsterna skall vara personliga och upphör sålunda när innehavaren avgår.

Fr-tjänstemän ligger lite sämre till inte bara när det gäller löneklasser — klass 2 är begynnelsen med 801 kr/mån i högsta dyrort — utan även beträffande anställningsformen. Det är för denna kategori endast lönerna, som motsvarar klasserna i det statliga lönesystemet, de sociala förmånerna — pension, sjukersättning, se-

mester etc — följer de allmänna lagbestämmelserna. Uppsägningstiden är en månad. Efter tre års tjänst skall Fr-tjänsteman få löneflytt till löneklass 3 (843 kr/mån), och särskilt skickliga Fr-tjänstemän skall därutöver kunna få ytterligare löneklassuppflyttning som personligt prestationstillägg. (För att sådant tillägg skall utgå rättvist och enhetligt, för bestämmande av Fg-tjänst m. m. föreslås inrättandet av en delegation med representanter från arbetsmarknadsorganisationerna och AMS.) Hur skicklig en Fr-tjänsteman än är inom sitt enkla arbetsområde, kan han aldrig nå den större trygghet och de sociala förmåner, som en Fg-tjänst erbjuder. Det torde inte gå att finna hållbart motiv för denna kategoriklyvning efter löneklass. Man borde göra anställningsformen lika och differentiera lönerna på samma sätt som sker beträffande liknande arbetsuppgifter på resp. arbetsplats.

Beträffande behovsprövningen tar kommittén ett friskt grepp och avskaffar all annan reducering av arbetstiden än sådan, som är motiverad av att den arbetslöse har egen arbetsfri inkomst överstigande en fjärdedel av F-lönen. Men i nästa andetag går man ett steg tillbaka och vill avskaffa den möjlighet, som nu föreligger för arkivarbetare, att när de ingått i pensionsåldern få dispens för att med reducerad arbetstid få fortsätta i arkivarbetet. Och detta förslag är högst betänkligt ur många synpunkter.

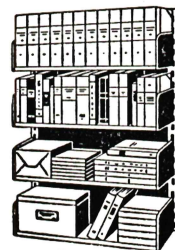
Ofta är det arbetsgivarna, som begär att få ha kvar en duktig arkivarbetare på en arbetsuppgift, som han är inkörd på och klarar lika bra efter överskridandet av det med hänsyn till biologiska fakta godtyckliga åldersstrecket, som han gjort förut. (Ledamoten Mandorff har reserverat sig mot bl. a. denna passus i kommitténs förslag.) Kommittéledamöterna synes vid bedömning av denna fråga endast ha tagit hänsyn till, att F-arbete — liksom arkivarbete — är en ekonomisk hjälpform, och därför skall inte samhället hjälpa både i form av förtjänst genom arbete och genom kontanthjälp i form av folkpension. Mot detta resonemang kan dels invändas, att sin folkpension har medborgaren själv betalt genom skatteuttag i förväg, den får inte betraktas som

socialhjälp, dels, att många arkivarbetare — med rätta — anser att staten är mer hjälpt genom deras arbetsinsats än de är hjälpta med den magra ersättning de erhåller för detta arbete. Slutligen måste man reagera mot det ensidiga och formella betraktandet av arkivarbete—F-arbete som en materiell hjälpform. Och här skulle man önskat att kommittén hade varit mer radikal och inte satt skygglappar mot de erfarenheter forskningen beträffande åldrandets problem nått fram till. Läkare borde kunna ordinera arbete av olika typ, som socialläkaren i Norrköping (Butler) påpekat i samband med en utredning rörande bl. a. de äldres arbetsproblem (refererad i Soc.med. tidskr. aug. 1949), och detta även helt oberoende av vederbörandes materiella ställning. Och varför skulle man inte kunna använda den organisation och de arbetstillfällen, som framväxt ur arkivarbetssystemet i detta avseende?

Arkivarbetsutredningen har haft kort tid på sig, och det finns många delproblem kvar att utreda och lösa. Men det förslag, som framläggs, är enkelt och rationellt, och uppdraget har lösts med ett radikalt grepp, som man får hoppas uppskattas och leder till snar åtgärd för att få rätsida på det länge och hårt kritiserade arkivarbetssystemet.

HYLLOR

praktiska
konstruktioner
för kontor
arkiv
bibliotek
butiker
laboratorier
privatinredn.

Sparrings

Stockholm Ö.
Försälj.-avd.: Karlavägen 89
Tel. 67 36 50 — 67 76 75